

ПОСТАТЬ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО КРІЗЬ ПРИЗМУ ЙОГО БІБЛІОТЕКИ

Меморіальна бібліотека М. Коцюбинського. Короткий опис / [Чернігівський літ.-мемор. музей-заповідник М. М. Коцюбинського ; упоряд. Н. М. Коцюбинська та ін.]. – Чернігів : Десна Поліграф, 2015. – 335 с.

Поява «короткого опису», як схарактеризували довідник самі упорядники — співробітники Музею М. Коцюбинського, «Меморіальної бібліотеки М. Коцюбинського», безумовно, має виконати і вже виконує дві важливі функції: по-перше, дає змогу історикам, літературознавцям, мовознавцям, представникам інших наук гуманітарного циклу повніше дослідити, досягнути історичне значення скарбів меморіальної бібліотеки великого письменника, що зберігаються в Чернігівському літературно-меморіальному музеї-заповіднику Михайла Коцюбинського. У книгозбірні, яка почала інтенсивно поповнюватися після переїзду літератора до Чернігова у 1898 р., нині нараховується 1 547 одиниць зберігання (в силу різних обставин відклалися та позначені в покажчику і дуплети), з них 102 видань творів письменника, його листи до В. Гнатюка, реферат про І. Франка, читаний у Чернігівській «Просвіті» у 1908 р. (1917 р.). Чимало творів М. Коцюбинського відзначені у періодичних виданнях. Окрім того, маємо прекрасно дібрану добірку белетристики, наукових і науково-популярних видань, комплекти тогочасних часописів і журналів, альмахахи і збірники, нотні збірники, енциклопедичні та довідкові видання, які характеризують смаки й уподобання родини Коцюбинських. Чимало книг і часописів іноземними мовами.

По-друге, контент цієї бібліотеки уможлиблює глибше та повніше розкриття постаті самого письменника. М. Коцюбинський, як і всі великі люди, непересічні особистості, кохався у книгах, не мислив свого життя поза світом друкованого слова. Невипадково авторка передмови до видання М. Москаленко своєрідним мотто бере слова М. Коцюбинського з листа до І. Нечуя-Левицького: «Читав — наче погожу воду у спеку пив...» [с. 4] *. Для письменника книга стала надійним засобом самоосвіти. Дякуючи системному та напо-

* Тут і далі у квадратних дужках зазначені сторінки рецензованого видання.

легливого читанню він здобував глибокі знання у різних науках, переважно у царині психології та філології. Однак цього замало. Книга в розумінні М. Коцюбинського, ймовірно, була тією цеглинкою, з якої вправна рука майстра вибудує український світ: мову, культуру, літературу, мистецтво — все, що мало найвищу вартість у його очах. Ставлення до книги в певному сенсі відбивало характер самого письменника, про якого Сергій Єфремов у статті «Аристократ духа. Ясній пам'яті М. Коцюбинського» сказав: «Культурна людина par excellence, європеєць з голови до п'ят, він, можна сказати, був справжнім «аристократом духа» в найкращому цього слова розумінні» (Рада. — 1913. — № 88. — 18 квітня (1 травня). — С. 1–2).

Аналіз вмісту бібліотеки демонструє постійний системний інтерес до українських видань, прагнення мати їх завжди під рукою. Отже, в особистій книгозбірні М. Коцюбинського знаходяться (досить часто з дарчими надписами) твори Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Пантелеймона Куліша, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Лесі Українки, Олени Пчілки, Миколи Вороного, Бориса Грінченка, Марії Загірньої, Івана Карпенка-Карого, Наталі Кобринської, Олександра Кониського, Володимира Леонтовича, Осипа Маковея, Володимира Самійленка, Василя Стефаника, Михайла Старицького, Людмили Старицької-Черняхівської, Івана Стешенка, Юрія Федьковича, Миколи Філянського, Миколи Чернявського, Грицька Чупринки, Юлії Шнайдер, Якова Щоголіва, Любові Яновської, Михайла Яцківа й багатьох інших українських письменників. Уже сам перелік славних імен засвідчує багатство та стильове різнобарв'я вітчизняної літератури, прагнення власника книжкових багатств тримати руку на пульсі літературного та громадського життя українців. В особистій бібліотеці М. Коцюбинського можна побачити також історичні праці, дослідження в галузі літературознавства, етнографії, педагогіки, краєзнавчі студії. Так, привертають увагу роботи Михайла Грушевського, Федора Уманця, Володимира Гнатюка, Василя Горленка, Софії Русової. Окрасою книгозбірні стала колекція збірників і альманахів: «Багаття», «Дубове листя», «З-над хмар і долин», «З потоку життя», «Луна», «Перша ластівка», «Складка» (1887, 1896, 1897 рр.), «Степ» та ін.

На другому місці перебуває зарубіжна, переважно західно- та східноєвропейська література, інколи мовою оригіналу, інколи перекладена російською мовою, але досить часто і в українському перекладі. Так, у бібліотеці М. Коцюбинського зберігаються тільки українські переклади Вільяма Шекспіра: «Антоній і Клеопатра», «Гамлет принц Данський», «Король Лір», «Макбет», «Отелло», «Троїл і Крессіда», «Комедія помилок», «Ромео і Джульєтта», «Юлій

Цезар» (всі перекладені П. Кулішем) та «Гамлет принц Данський» у перекладі М. Старицького [с. 296–298]. Твори Моріса Метерлінка він читав у перекладі Євгена Тимченка, а Гюстава Флобера — Михайла Грушевського [с. 236, 285]. Взагалі ж, це тема для окремої розвідки — про вподобання М. Коцюбинського як читача й явна перевага українським перекладам. Складається враження, що письменник не просто цікавився чи віддавав належне європейській культурі, а вважав її за взірець для піднесення української. Задовго до Миколи Хвильового він керувався у творчому та громадському житті гаслом «Геть від Москви!» й «Орієнтація на психологічну Європу».

Найменше представлена у меморіальній бібліотеці російська література. Твори Олександра Пушкіна та Михайла Лермонтова наявні лише як лібрето до відомих класичних опер [с. 307]; з усієї творчості Лева Толстого М. Коцюбинський зупинив свою увагу на працях «Что такое искусство?» (1898 р.) та «Яснополянская школа» (без вихідних даних) [с. 279]; «Тарас Бульба» М. Гоголя читався в українському перекладі [с. 82]. Книг Максима Горького зафіксовано чотири, всі з посвятою М. Коцюбинському [с. 83–84]. Для порівняння зазначимо, що праць М. Грушевського у меморіальній бібліотеці відклалося десять [с. 96–98], а І. Франка — 21 одиниць зберігання [с. 285–289]. Зауважимо, що йдеться лише про книги або відбитки, а не публікації в збірниках чи періодиці. Отже, інтерес до української культури та європейської — очевидний. Якогось пієтету чи глорифікації російської літератури, проаналізувавши, хоч і побіжно, бібліотечні скарби великого письменника, ми не помітили. Натомість важко не погодитися з уже згадуваною М. Москаленко, котра наголосила: «Бібліотека М. Коцюбинського дозволяє нам простежити, на якій базі вироблявся талант письменника, які він мав літературні, культурні, наукові вподобання, наскільки він був комунікабельною людиною серед свого оточення» [с. 4].

Як відомо, колекціонування книг — справжнє естетичне та інтелектуальне задоволення. Колекція великого письменника може сказати про нього не менше, ніж власні твори. Вона може бути витвором мистецтва, може мати робочий, прагматичний, функціональний характер. Бувають письменницькі бібліотеки й еkleктичного складу. Бібліотека М. Коцюбинського, як свідчать матеріали рецензованого видання, мала своє, неповторне обличчя, значною мірою — українське національне. І це логічно.

Жана-Клод Кар'єр, відомий французький літератор і колекціонер, говорить: «Бібліотека — це немов компанія, збіговисько живих друзів, особистостей. Коли ви відчуваєте себе самотнім і пригніченим, ви можете звернутися до них: вони завжди тут, поруч. Втім, буває,

що, копирсаючись в книгах, я знаходжу серед них такі, про яких давним давно забув». Щоб люди пам'ятали, а фахівці-професіонали мали змогу вивчати книжковий світ і ментальність знаменитих людей, і потрібні видання, подібні тому, що підготували працівники Музею. Як уявляється, цей ретельний копіткий процес каталогізації та вивчення бібліотеки письменника, що відбувався роками у стінах цього затишного привітного будинку, успішно завершився виданням цінної корисної книжки, що стане в нагоді і фахівцям-гуманітаріям, і аматорам, і просто шанувальникам великого Майстра слова. Сподіваємося, що наступні покоління дослідників життя й творчості М. Коцюбинського сповна використають можливості, які відкриває поява друком рецензованого довідника.

***Демченко Т. П.,**
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України Інституту історії,
етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського
(Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка);*

***Іваницька С. Г.,**
кандидат історичних наук,
доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Запорізького інституту економіки
та інформаційних технологій.*